

REAKCIJA NA ZLOUPOTREBU OPOJNIH DROGA

REACTION TO DRUGS ABUSE

STRUČNI ČLANAK

Msc Maja Ilić*

Sažetak:

Ova tema privlači pažnju svih, posebno zbog društvene opasnosti i kriminogenog značaja narkomanije, koja se izražava vršenjem raznovrsnih prekršaja i krivičnih dela od strane zavisnika. Činjenica je da "uživaoci" droga često čine pronevere, razbojničke krađe, prevare, džepne krađe i druga krivična dela, sa ciljem da dođu do materijalnih sredstava nužnih za kupovinu droge. Treba voditi računa da su narkomani izloženi i raznim vidovima ucene, prostitucije, odavanju tajni i dr., te da moralno, zdravstveno, socijalno i materijalno propadaju vrlo brzo. Kao bolest i sociopatološka pojava, narkomanija predstavlja pre svega društveni problem, a prema uzrocima nastanka vezana je za pojedince i određene odnose u pojedinim društvenim strukturama. Zbog toga je za njeno sprečavanje i suzbijanje nužno angažovanje gotovo svih društvenih subjekata ili struktura, pre svega onih koji svojim aktivnim delovanjem mogu uticati na sprečavanje pojave zloupotrebe opojnih droga, naročito kod dela populacije koja se nalazi u periodu adolescencije i životnog sazrevanja. Trajno uživanje droga otuđuje uživaoca od realnog sveta, čineći od njega bolesnika i društvenog "parazita", nesposobnog za bilo kakav fizički ili intelektualni rad.

Ključne reči: *opojne droge, zloupotreba, uživaoci droga, narkomanija, prekršaji, krivična dela.*

Abstract:

This topic has attracted the attention of all, especially because of the social danger of criminal nature and drug abuse, which is expressed in the performance of various offenses and crimes committed by addicts. The fact is that "the beneficiaries' drugs often make embezzlement, larceny, fraud, pocket theft and other crimes, in order to obtain material resources necessary for the purchase of drugs. Care should be taken that they are drug addicts exposed to various kinds of blackmail, prostitution, shared secrets, etc., And psychological, physical, social and material decay very quickly. As disease and socio-pathological phenomenon, drug addiction represents primarily a social problem, and according to the causes of the occurrence is related to individuals and certain relationships in certain social structures. Therefore, it is for its prevention and suppression necessarily engaging almost all social organizations or structures, especially those whose active operation can affect the appearance of preventing the abuse of narcotic drugs, especially among part of the population that is in adolescence and life maturation.

* Asistent za užu krivično pravnu oblast - Departman za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru
E-mail: majagrujic13@gmail.com

Persistent drug abuse otuđuje Beneficial Owners of the real world, making the care and social "parasites", incapable of any physical or intellectual work.

Keywords: *narcotic drug abuse, drug users, drug abuse, offenses, criminal offenses.*

1. UVODNO RAZMATRANJE

Krivična dela koja se sastoje u neovlašćenoj proizvodnji, preradi, prodaji ili nuđenju na prodaju, ili kupovini, držanju ili prenošenju radi prodaje, ili posredovanju u prodaji ili kupovini, ili na drugi način neovlašćenom stavljanju u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge, kao i činjenica stalnog rasta broja narkomana u svetu, predstavljaju probleme koji veoma ozbiljno zaokupljaju pažnju čitavog čovečanstva već dugi niz godina. Međutim, uprkos ogromnim naporima koje države ulažu, pojedinačno ili zajednički, delovanjem kroz Ujedinjene nacije, Svetsku zdravstvenu organizaciju, Interpol i druge organizacije, kriminalitet u vezi sa zloupotrebama droge ostaje i dalje jedan od najvećih neprijatelja savremenog čoveka. Sasvim je izvesno da ne postoji ni jedna druga sfera kriminaliteta u kojoj su organizovanost i profesionalizam prisutni na tako visokom nivou. Međunarodni karteli, narko sindikati i moćne kriminalne grupacije, od proizvodnje i prometa droge su napravile unosan biznis koji okuplja armije kriminalaca, i u kojem su u opticaju ogromne sume novca. Za otkrivanje ovih krivičnih dela od izuzetne važnosti je kontinuirano vršenje kriminalističke kontrole i preduzimanje odgovarajućih operativno - taktičkih mera i specijalnih istražnih radnji, koje će omogućiti pravovremeni dotok informacija o mestima gde se vrši ilegalno uzgajanje i prerada biljaka iz kojih se dobija droga, tajnim laboratorijama gde se proizvode sintetički narkotici, pravcima kretanja droge, načinima njenog skrivanja i transportovanja, mestima gde se skladišti i odakle se distribuira za prodaju na malo. U otkrivanju i krivičnom gonjenju osoba koje su na bilo koji način uključene u poslove sa zloupotrebom droge (proizvođačima, organizatorima i finansijerima, krijumčarima, mreži rasturača i narkomana, kao i njihovom kretanju, kontaktima koje ostvaruju i načinu života) poseban značaj imaju mere poput prikupljanja obaveštenja, korišćenja informatora, pregleda prevoznih sredstava, putnika i prtljaga, korišćenja posebno dresiranih pasa, primena odgovarajućih sredstava i reagensa za brzu detekciju i indentifikaciju droge, korišćenje kriminalističkih evidencija, pojačani nadzor, prismotra, praćenje, pretresanje, ubacivanje prikrivenog islednika, simulovani pravni poslovi, audio i video nadzor, zatim obaveštenja i saradnja kroz službu Interpola i dr. U fazi rasvetljavanja i dokazivanja ovih krivičnih dela velika pažnja se mora posvetiti samom postupku otkrivanja i obezbeđenja dokaza, s obzirom da njihov deficit predstavlja najslabiju tačku u sklopu mera koje se preduzimaju na planu njihovog suzbijanja. Naime, profesionalni kriminalci koji deluju u ovoj sferi ispoljavaju izuzetnu opreznost, spretnost, veštinu i lukavstvo, što znatno otežava pribavljanje dokaza o njihovim kriminalnim delatnostima. Pored toga, čak i kada su otkriveni in flagranti delicto, oni ne priznaju izvršenje dela i pronalaze najraznovrsnije izgovore. Iz tih razloga, utvrđivanje činjenica relevantnih za krivični postupak mora biti praćeno adekvatnim procesnim formama, koje će onemogućiti sve naknadne pokušaje da se tim činjenicama ospori dokazna snaga.

Većina država se trudi da međunarodnom saradnjom postigne ograničenje i nadzor nad proizvodnjom, preradom i prometom opojnih droga, i time onemogućiti ili bar smanjiti njihovu zloupotrebu. Naša zemlja, je među prvim u svetu ratifikovala Jedinственu konvenciju o opojnim drogama (Njujork 1961), te preuzela obaveze koje iz toga proizilaze, što je detaljnije obrađeno u samom radu. U skladu sa Konvencijom, već je 1964. godine, donet Zakon o opojnim drogama, kao i drugi propisi koji detaljnije kontrolišu, odnosno regulišu, proizvodnju, preradu i promet narkotika. Da bi se sačuvalo zdravlje ljudi, sprečili socijalni problemi i zloupotrebe droga, zakoni iz ove oblasti propisuju da se ove supstance mogu proizvoditi, izvoziti, uvoziti i stavljati u promet samo u medicinske, veterinarske, naučne i zdravstvene svrhe, s obzirom da zavisnost od prihoaktivnih supstanci, uključujući i lekove, predstavlja ogroman problem današnjeg sveta sa širim socijalnim, zdravstvenim, ali i pravnim implikacijama.

2. ZLOUPOTREBA OPOJNIH DROGA

Šaferova komisija pod zloupotrebom droga podrazumeva takvu upotrebu psihoaktivnih supstanci i u takvom obimu za koju je verovatno da će prouzrokovati mentalnu disfunkciju i poremećeno ponašanje. (Kušević, 1990) Međutim, „narkomanija” je termin koji se nalazi u svim klasičnim udžbenicima, pa je i danas u masovnoj upotrebi. Njime se označava strast za uživanjem u opojnim sredstvima. (Vujaklija, 1992) „Narkomanija ili zloupotreba opojnih droga je prekomerno, redovno uzimanje droge usled čega nastaje zavisnost”. (Ignjatović, 1998) Mnogi danas smatraju da termin narkomanija nije odgovarajući, jer predmet zloupotrebe nisu uvek narkotici (tj. opijati), zbog euforičnih efekata nekih roga, koriste i predlažu termin eufomanija.

Naš zakonodavac ne koristi izraz „zloupotreba”, već upotrebljava termin „uživanje opojnih droga”, koji je mora se priznati, neadekvatan i kao takav trebao bi biti zamenjen drugim (možda upravo terminom zloupotreba), koji na pravi način odlikava stanje stvari kada je u pitanju konzumiranje psihoaktivnih supstanci, koje se ni u kom slučaju ne može okarakterisati kao uživanje. Svetska zdravstvena organizacija ni do danas nije dala prihvatljivu definiciju, prilagođenu modernim koncepcijama, fenomena zloupotrebe droga. Zbog nepreciznosti i dvosmislenosti izraza „abuse” (zloupotreba), WHO je odbacila njegovu upotrebu i koristi izraze štetna (škodljiva) upotreba („harmful use”) i rizična upotreba („hazard use”) psihoaktivnih supstanci. (Terminology and Information on Drugs, 1999., UNODCCP, New York, p. 62.) Pod štetnom upotrebom podrazumeva se takav način uzimanja ovih supstanci koji dovodi do neposredne štete po zdravlje – fizičko ili mentalno, dok rizična upotreba samo povećava rizik nastupanja takvih štetnih posledica. Rizičnu upotrebu karakteriše odsustvo psihofizičkih poremećaja kod osobe koja psihoaktivne supstance konzumira, mada su oni u budućnosti izvesni i od utacaja na javno (društveno) zdravlje.

Štetne posledice zloupotrebe droga su dvostruke, zavisno da li ovom fenomenu prilazimo kao individualnoj ili društvenoj, masovnoj pojavi. Sa jedne strane one dovode do oštećenja ili uništenja vitalnih životnih funkcija, do psihičkog i fizičkog propadanja osoba koje uzimaju droge, a sa druge strane nanose se ogromne štete društvenoj zajednici – ona postaje bolesna, destruktivna i ruinirana – u onoj meri koliko je zloupotreba droga u njoj i rasporstranjena.

Negativna dejstva na čovekov organizam, u smislu fizičkih i psihičkih zdravstvenih problema, manifestuju se veoma rano, često i nakon prvih zloupotreba. Posredno, štetne

posledice na telu toksikomana su različite, i to počev od sitnih ožiljaka na koži do smrti zbog zapaljenja organa ili opšte krvne zaraze. Nesterilno unošenje droge injekcijama često dovodi do raznih lokalnih infekcija, zagnojavanja i širenja infekcija. Sa unošenjem droge unose se i izazivači raznih opasnih bolesti, poput side i hepatitisa. (Janković, 1999) Najteže posledice narkomanije vezane su za AIDS, koji je poprimio razmere pandemije, a smatra se da je polovina obolelih inficirana intravenskim uzimanjem droga (nesterilnim iglama). (Bošković, 2001) Neposredna štetna dejstva, prema kliničkim manifestacijam lokalizovana su u tkivu jetre i mozga. Delujući na centralni nervni sistem droge prouzrokuju znake reverzibilne psihotoksičnosti, a pre svega poremećaje opšteg ponašanja, ciklusa budnost - spavanje, percepcije, doživljavanja i potrebe za ponovljenim i stalnim uzimanjem droge. Droge izazivaju fenomene tolerancije, fizičke i psihičke zavisnosti i apstinencijalnog sindroma, a posle duge i hronične upotrebe uzrokuju mnoga mentalna i somatska oštećenja. Neki podaci ukazuju da je smrtnost u strukturi narkomana pet puta veća nego kod njihovih vršnjaka koji ne koriste drogu. (Bošković, 2001)

Socijalno štetne posledice zloupotrebe droga ogledaju se pre svega kroz narkomaniju kao sociopatološku pojavu, ali se i ne završavaju na tome. Mnogo veći problem od navedenog predstavlja nezakonite aktivnosti usmerene na nedozvoljenu proizvodnju i trgovinu opojnim drogama, koje direktno doprinose širenju narkomanije kao patološke društvene pojave. Reč je o veoma opasnom obliku kriminala, koji celom društvu nanosi teško sagledive štetne posledice.

Narkomanija kao bolest u savremenom društvu ne predstavlja samo nesrećan, individualan slučaj, već sociopatološku pojavu i svojevrstan vid otuđenja čoveka iz društvene zajednice u kojoj nije uspeo da nađe svoje "mesto pod suncem". Kao simptom krize modernog društva, ona je dvostruko alarmantna: upozorava društvo da revidira svoje dosadašnje stavove prema egzistencijalnim potrebama mladih, a uz to je i opasna pojava epidemijskog karaktera, koja ozbiljno narušava zdravlje velikog broja ljudi i od njih, vrlo često, stvara trajne invalide. (Petrović, 2001) Prema savremenim koncepcijama narkomanija nije jedinstvena bolest, već niz različitih dijagnostičkih jedinica, čiji je zajednički imenitelj droga u širem smislu, ali koje se međusobno razlikuju kako u pogledu vrste ove supstance kao etiološkog faktora, tako i u pogledu kliničke slike. Dominantna crta narkomanije kao bolesti jeste zavisnost, koja može biti psihička ili fizička.

Apstinencijalni sindrom karakteriše, zaivсно od vrste droge i dužine zloupotrebe, mnoštvo simptoma koji nastaju usled naglog prestanka uzimanja droge, i različitog su intenziteta u zavisnosti od njene vrste. (Alčaz, 1999) Smatra se da je apstinencijalni sindrom posledica narušavanja već postojeće ravnoteže u organizmu, koja je uspostavljena uzimanjem i dejstvom droge na njega.

Da li će jedna osoba i u kojoj meri razviti ravisnost na određenu drogu zavisi od interakcije tri faktora: 1) karakteristike ličnosti i iskustva onoga koji uzima drogu, 2) prirode njegove šire i aktuelne socijalne i kulturne sredine, i 3) farmakodinamskih efekata droge, količine i učestalosti uzimanja, načina unošenja u organizam i sl. (Petrović, 2001)

Lečenje narkomanije spada u najteže poduhvate u medicinskoj praksi i može se sprovoditi u bolničkim ili ambulantskim uslovima. Kompletan proces lečenja i rehabilitacije prolazi kroz četiri faze: 1) faza lišavanja od droge, 2) faza oporavka (rekonvalescencije), 3) faza rehabilitacije sa lečenjem psihičke zavisnosti i 4) produženo lečenje i praćenje bolesnika. (Petrović, 1981) Mora se priznati da ono, i pored ogromnog uspeha medicinske nauke, ne pokazuje senzacionalne uspehe, ali s druge strane, nije ni bezuspešno. Ipak, nezavisno od toga koja se metoda u lečenju i rehabilitaciji narkomana primenjuje, mora se

tokom njene primene pacijentu neprekidno ukazivati na način života koji nije orjentisan na drogu. (Petrović, 1981)

Narkomanija je fenomen koji u savremenom društvu ispoljava dvostruki karakter: s jedne strane ona se manifestuje kao bolest zavisnosti, a sa druge strane, imajući u vidu njen društveni aspekt, i kao sociopatološka pojava. Zavisnici od opojnih droga su u suštini neadekvatne ličnosti, nesposobne da postignu uspeh u bilo kojoj fazi socijalnih ili ekonomskih napora. Stanje zavisnosti u potpunosti prožima njihovo psiho-fizičko biće, tako da im je najveći deo životnih aktivnosti okupiran jednom mišlju: kako doći do nove količine droge? Narkomani obično ne znaju za posao i najčešće ih izdržava porodica, ili se pak snalaze kroz razne nelegalne aktivnosti. Ukoliko pre nego što počnu sa zloupotrebom droga ne stupe u brak, retko se odlučuju na taj korak, a u braku imaju ozbiljnih problema. (Bulatović, Mitrović, 2002) Može se reći da ne samo da nema srećne porodice u kojoj je jedan od članova narkoman, već su takve porodice potpuno osiromašene i dovedene do ruga fizičke egzistencije. Droga, bez obzira u kojoj se vrsti radi, ima svoju cenu, a zavisnici najčešće nemaju novac, pa su prinuđeni da do njega dolaze na razne legalne i nelegalne načine. Kada je u pitanju kriza, nema te cene kojom se neće platiti njeno odlaganje. Nekada se vrše i brutalna nasilja ne bi li se došlo do narkotika, ali najveći broj narkomana su neagresivni i biraju lakše načine da dođu do novca. To ne znači da nikada ne pribegavaju nasilju, ali se ono može uzeti kao pravilo njihovog delinkventnog ponašanja. (Petrović, 2001)

U zakonske prekršaje upada se samom činjenicom da se poseduje izvesna količina narkotika, da i ne govorimo o protivpravnim radnjama koje se vrše u stanju opijenosti drogom ili da bi se do nje došlo. Zato se može reći da je narkomanija, od svih sociopatoloških pojava, u najtešnjoj vezi sa kriminalom.

U krajnjem ishodu, zavisnici – narkomani postaju teret društvene zajednice u slučajevima kada se upućuju na lečenje, koje zajedno sa njihovom resocijalizacijom zahteva velika finansijska sredstva.

3. MEĐUNARODNI AKTI KAO OSNOV NACIONALNE KRIVIČNOPRAVNE REAKCIJE NA ZLOUPOTREBU DROGA

Opojne droge i ilegalne delatnosti u vezi sa njima tokom XX veka postale su planetarni problem, a prve godine ovog veka to potvrđuju. Teškoće u organizovanje i kontroli legalne proizvodnje i prometa opojnih droga, kao i obrba u suzbijanju ilegalni delatnosti u vezi sa ovim protivrečnim psihoaktivnim supstancama semšteni su u nadležnost UN, ali i drugih organizacija i institucija međudržavnog karaktera. Potpisujući i ratifikujući konvencije i druge pravne akte iz ove oblasti, svaka država potpisnica odrekla se jednim delom svojih suverenih prava koja se tiču autonomnog normativnog regulisanja ove problematike. Na taj način je krivičnopravna zaštita od ilegalnih delatnosti u vezi sa opojnim drogama, kao i problemi koji nastaju u vezi sa njima, internacionalizovana.

Danas su na snazi tri konvencije i jedan protokol, donet od strane međunarodne zajednice, koji predstavljaju osnov donošenja odgovarajućih zakona u pojedinim zemljama. Tim zakonima se u okviru nacionalnih pravnih sistema, regulišu proizvodnja i promet opojnih droga. Istovremeno, oni su osnov propisivanja krivičnih dela koja se odnose na ovu problematiku.

Jedinstvena konvencija o opojnim drogama (1961) predviđa dve vrste obaveza država potpisnica: 1) međunarodne obaveze, i 2) obaveze u pogledu preduzimanja mera na

unutrašnjem planu. (Uredba o ratifikaciji Jedinствene konvencije o opojnim drogama, "Službeni list SFRJ", broj 2/1964.)

U okviru međunarodnih obaveza mogu se razlikovati mere nadzora i obaveze opšteg karaktera. Za razliku od ranijih ugovora, konvencija predviđa četiri grupe supstanci koje podležu kontroli, pri čemu nadzor nad proizvodnjom i prometom nije jednak za sve. Važan delikatan zadatak nadzora Konvencija je poverila Komisiji za opojne droge Ekonomskog i socijalnog saveta UN i Međunarodnom nadzornom organu za opojne droge. Fabrikacija i uvoz opojnih droga su ograničeni i mogu se kretati samo do određene količine, a u pogledu obaveza koje se tiču međunarodne trgovine, Konvencija sadrži opštu obavezu strana ugovornica da dozvole izvoz opojnih droga u bilo koju zemlju, ali samo saglasno propisima te zemlje i granicama njenih ukupnih procena. Obaveze u pogledu preduzimanja mera na unutrašnjem planu su brojne i zadiru u ono što se označava kao unutrašnja stvar države, jer se odnose i na donošenje određenog zakonodavstva, administraciju, preduzimanje represivnih mera i sl.

Konvencijom o psihotropnim supstancama (1971) predviđene su mere za sprečavanje zloupotrebe psihotropnih supstanci, koje države potpisnice treba da ugrade u svoje unutrašnje zakonodavstvo. (Zakon o ratifikaciji konvencije o psihotropnim supstancama, "Službeni list SFRJ", br. 40/1973) U njoj su obaveze strana ugovornica sadvim određene, jer se kaže da ne preduzimaju "sve moguće mere", dok je u Jedinствenoj konvenciji to bilo izraženo u formi preporuka i želja. Međutim, najveći domet među kaznenim odredbama ove konvencije imaju one koje stranama ugovornicama daju mogućnost da lica, koja zloupotrebljavaju ove supstance i koja izvrše krivično delo, umesto primene kazne (ili uz nju) podvrgnu merama lečenja i vapitanja. (Nikolić, 2001)

Protokol o izmeni Jedinствene konvencije o opojnim drogama kompletira režim procene potreba za opojnim drogama na taj način što ga proširuje i na kulturu opijumskog maka i fabrikaciju i sintetičkih droga. (Zakon o ratifikaciji Protokola o izmenama i dopunama Jedinствene konvencije o opojnim drogama iz 1961, "Službeni list SFRJ", br. 3/1979) Posebno su značajne odredbe koje se odnose na lica počiniocima kažnjivih radnji navedenih u Jedinствenoj konvenciji, a koje su na odgovarajući način preuzete nacionalnim zakonodavstvima. Ona se mogu, ukoliko zloupotrebljavaju droge, podvrgći podobnim merama tretmana umesto kažnjavanja, ili ove mere mogu biti primenjene uporedno uz kaznu.

Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988), poznata kao Bečka konvencija, predstavlja rezultat uviđanja međunarodne zajednice da su problemi proizvodnje i prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci u nedozvoljene svrhe dostigli takav rast da predstavljaju ozbiljnu opasnost za zdravlje i dobrobit celokupnog čovečanstva. (Zakon o ratifikaciji Konvencije UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, "Službeni list SFRJ", br. 14/1990) Svesna činjenice da u suzbijanju nezakonitog prometa droga određena sredstva imaju naglašen značaj, Konvencija zapašeno mesto daje zapleni, ekstradiciji, uzajamnoj pravnoj pomoći, ustupanju krivičnog postupka, a dozvoljava i ostale oblike saradnje. Značajne su odredbe o konfiskaciji, prema kojima svaka strana potpisnica treba da usvoji mere kako bi se omogućila konfiskacija prihoda koji potiču od krivičnih dela utvrđenih u ovoj konvenciji. I veliki broj drugih odredbi u suštini predstavljaju nova rešenja.

Ako se generalno posmatraju odredbe Bečke konvencije, nije teško zapaziti da su u njoj jasno podvučene razlike između dve osnovne grupe učinilaca krivičnih dela u vezi sa zloupotrebama droga: jedne koja se bavi nedozvoljenom proizvodnjom i trgovinom

narkoti, i druge, koja u krajnjem slučaju predstavlja žrtvu prethodne (lica koja konzuiraju droge). Prema prvoj grupi nastoji da pojača represiju, a prema drugoj su predviđene posebne mere kao dopuna ili čak alternativa kazni. Razume se da finaliziranje takvog rešenja pripada zemljama koje su pristupile konvenciji, preko čijih nacionalnih zakonodavstava ove odredbe i treba da budu sprovedene u život.

4. RAZVOJ NAŠE KRIVIČNOPRAVNE REGULATIVE KOJA SE ODNOSI NA SUZBIJANJE ZLOUPOTREBE DROGA U NAŠOJ ZEMLJI

Krivično pravo naše zemlje prošlo je kroz sve faze razvoja kao i ostala prava tog karaktera u Evropi. Sve do donošenja Dušanovog zakonika na našim prostorima je vladao sistem krvne osvete i kompozicije, a sam Zakonik nije sadržao ni jednu odredbu o ugrožavanju života i tela trovanjem škodljivim materijama. Period turske vladavine karakterisao je život po selima, što je onemogućavalo slabo uređenu tursku sudsku vlast u realizaciji svoje nadležnosti, zbog čega je reakcija na izvršena krivična dela bila uglavnom privatnog karaktera, kakva je i ostala sve do Prvog srpskog ustanka. Sa okupacijom Turci su doneli navike i tradiciju pušenja opijuma. (Obradović, 1932) U njihovim kućama konzumiranje opijuma i hašiša bilo je redovna pojava i time se gostu ukazivala čast. Nakon Prvog srpskog ustanka i zakonodavnih aktivnosti u oglasti krivičnog prava, nisu donesene odredbe o zaštiti života i tela ljudi ugrožavanjem škodljivim i opasnim materijama uopšte, pa ni pojedinim opojnim drogama. Donošenjem Kaznenog zakonika 1860. godine izvršena je kodifikacija dotadašnjih krivičnopravnih normi. U njegovom posebnom delu predviđeno je krivično delo trovanja, koje se "sastojalo u prouzrokovanju opasnosti po život ili zdravlje nekog lica davanjem otrova ili drugog čega što zdravlju može škoditi". (Nikolić, 2001) U radnji izvršenja ovog krivičnog dela nalaze se prvi začeci, istina posrednog, inkriminisanja davanja na upotrebu opojnih droga. Ipak, pravne norme koje bis e direktno odnosile na zaštitu od zloupotrebe ovih supstanci nisu postojale sve do donošenja Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, 1929. godine.

U Krivičnom zakoniku (1929. god.), u glavi XXIII, propisana su krivična dela protiv opšteg zdravlja, a u paragrafu 268 kao krivično delo predviđeno je nedozvoljeno služenje ili davanje jakih pića ili narkotičkih sredstava maloletnicima i drugim licima. Ono nije imalo svoj zakonski naziv, ali se u komentaru Zakonika iz 1938. godine naziva "ugrožavanje zdravlja opijanje", a njego stav koji se odnosio na narkotike "neovlašćeno služenje belim otrovom".

Nakon završetka Drugog svetskog rata i donošenja Ustava FNRJ 1946. godine, dolazi do izrade niza zakonika kojima se regulišu odnosi u novoj društvenoj zajednici. Tako je 1949. godine ratifikovana Konvencija o ograničenju proizvodnje i regulisanju raspodele opojnih droga (Ženeva, 1931 god.), kao i protokoli doneseni u Lejk Saksesu (1946 god.) i Parizu (1948 god.). (Konvencija o ograničenju proizvodnje i regulisanju raspodele opojnih droga, "Službeni list FNRJ", br. 4/1949) Time je Jugoslavija preuzela obavezu dostavljanja odgovorajućih izveštaja međunarodnim organima u vezi sa proizvodnjom i prometom narkotika. Ubrzo nakon ovih ratifikacija, FNRJ 1950. godine donosi Zakon o oponim drogama, koji označava početakk pravnog normiranja proizvodnje i prometa opojnih droga kod nas u skladu sa međunarodno preuzetim obavezama. (Zakon o oponim drogama, "Službeni list FNRJ", br. 16/1950) Posebnu važnost u ovom zakonu,

gledano sa krivičnog aspekta, imaju njegove kaznene odredbe, kojima se knostituiše samostalno krivično delo, a propisuju se i prekršaji i prekršajna odgovornost.

Inkriminacija iz čl. 17 ovog zakona predstavlja "prvo i pravo" krivično delo u vezi sa opojnim drogama kod nas, a čini je lice "koje u cilju zarade neovlašćeno proizvodi, fabrikuje ili prerađuje opojne droge, ili koje neovlašćeno prodaje ili na drugi način stavlja u promet, kupuje ili prenosi opojne droge". (Janković, 1999) Kao kvalifikovani oblik dela zakon je u istom članu predvideo njegovo vršenje od strane lica koje je član krijumčarske bande, koje delo preduzima u vidu zanata ili u povratu. Njime se dakle, inkriminišu delatnosti ilegalne proizvodnje, fabrikacije, prerade, prodaje ili na drugi način stavljanja u promet opojnih droga. U zakonu nije određeno značenje pojmova njegovog bića, iako Ženevska konvencija (1931. god.) daje neke definicije u vezi njih, kao i spisak supstanci koje se imaju smatrati opojnim drogama. Ono što je od značaja za njegovo postojanje jeste da ono mora biti učinjeno sa hamerom ostvarenja zarade, a ne u drugom ciju, pa bez nje nema ni krivičnog dela. Čl. 18 istog zakona inkriminiše neovlašćeno iznošenje iz zemlje ili unošenje u zemlju opojnih droga, što je rezultat nastojanja uspostavljanja jake međunarodne kontrole u cilju sprečavanja ilegalnog tranzita i prometa droga namenjenih zloupotrebi.

Nakon donošenja Zakona o opojnim drogama (1950. god.), FNRJ iduće godine donosi i Krivični zakonik, u kojem natakavajući započetu praksu kažnjavanja napred navedenih delatnosti, članom 208 prdviđa krivično delo koje se u svom osnovnom obliku sastojalo u neovlašćenoj proizvodnji, preradi, prodaji ili na drugi način stavljanju u promet, ili radi prodaje kupovine ili prenošenja opijuma, kokaina, morfijuma i drugih opojnih droga ili otrova. Pored osnovnog oblika, inkriminacija iz člana 208 imala je i kvalifikovani oblik: vršenje ovih delatnosti u vidu zanata ili od strane više udruženih lica. (Krivični zakonik, "Službeni list FNRJ", br. 13/1951)

Novelacijom Krivičnog zakonika 1959. godine (Krivični zakonik, "Službeni list FNRJ", br. 30/1959) nije došlo do bitnijih izmena člana 208, osim št je dekriminalizovana kvalifikatorna okolnost "u vidu zanata", koja se odnosila na vršenje osnovnog oblika dela. Izmenama iz 1973. godine (Izmenе i dopune Krivičnog zakonika, "Službeni list FNRJ", br. 6/1973) ova inkriminacija je zadržala svoj raniji naziv, ali je, s obzirom da je u međuvremenu ratifikovana Jedinstvena konvencija o opojnim drogama, pretrpela izvesne izmene. Naime, povećan je broj alternativnih radnji izvršenja osnovnog oblika dela sledećim delatnostima: nuđenje na prodaju supstanci ili preparata koji su proglašeni opojnom drogom ili otrovom, njihovo držanje, posredovanje u kupovini ili prodaj. Dodat je i novi stav članu 208 (stav 2), koji kao krivično delo predviđa i navođenje drugog na uživanje opojnih droga, ili davanje opojnih droga da ih uživa to ili neko drugo lice, ili stavljanje na raspolaganje prostorija radi uživanja. Povećan je i broj kvalifikatornih okolnosti, pa su kao nove unete izvršenje dela prema maloletniku i nastupanje naročito teških posledica.

Krivičnim zakonom SFRJ donetim 1976. godine, u glavi XII propisana su "Krivična dela protiv drugih društvenih vrednosti", među kojima i dva dela čiji je zakonodavni motiv sprečavanje zloupotrebe opojnih droga: Neovlašćena proizvodnja is tavljanje u promet opojnih droga (čl. 245) i Omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 246). (Krivični zakonik, "Službeni list SFRJ", br. 44/1976) Konstituisana su dakle dva krivična dela (u odnosu na jedno prethodno), a predviđeno je i da objekt radnje izvršenja pored opojnih droga budu i psihotropne supstance. Kvalifikovani oblik u članu 245 KZ proširen je novim kvalifikatornim okolnostima: organizovanje mreže preprodavaca i

posrednika i izvršenje dela sa naročito opasnom drogom ili psihotropnom supstancom, Kod krivičnog dela iz člana 246 u odnosu na član 208 ranijeg zakona, nova kvalifikatorna okolnost je izvršenje dela prema većem broju lica.

Krivični zakonik Srbije, donet 2005. godine, u glavi krivičnih dela protiv zdravlja ljudi propisuje inkriminacije Neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga (čl. 246) i Omogućavanja uživanja opojnih droga (čl. 247). (Krivični zakonik, “Službeni glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013, član 246-247)

Zakonom o izmenama i dopunama KZ iz 2009. godine predviđeno je novo, bolje reći samostalno (jer nije novo) krivično delo: ”Neovlašćeno držanje opojnih droga” (čl. 246-a KZ). (Jović, 2011)

5. KRIVIČNA DELA KOJIMA JE INKRIMINISANA ZLOUPOTREBA OPOJNIH DROGA U NAŠEM POZITIVNOM ZAKONODAVSTVU

Krivična dela čije postojanje u našem zakonodavstvu materijalizuje jedan segment aktivnosti društvene zajednice na sprečavanju zloupotrebe opojnih droga sadržana su u Krivičnom zakoniku, glava XXIII – Krivična dela protiv zdravlja ljudi. Pre zakonodavnih promena, izvršenih aprila 2003. godine, ona su bila sastavni deo saveznog krivičnog zakonodavstva, a takvo rešenje proizilazilo je iz odredbi Ustava SRJ (čl. 77 i 78), kojima se određivala zakonodavna nadležnost federacije u bolasti obezbeđenja izvršenja primene ratifikovanih međunarodnih ugovora i konvencija. (Ustav SRJ, “Službeni list SRJ“, br. 1/92, član 77 – 78) Činom ratifikacije međunarodnih pravnih akata iz oblasti sprečavanja zloupotebe droga, naša zemlja je istovremeno preuzela i obavezu da posebnim zakonom uredi odnose koji se tiču legalne proizvodnje i prometa ovih supstanci, ali i da sankcioniše ilegalne i nedozvoljene delatnosti propisivanjem krivičnih dela i drugih delikata. U tom cilju KZ i predviđa tri krivična dela: Neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246), neovlašćeno držanje opojnih droga (čl.246a) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247).

Sistematizacija krivičnih dela u krivičnim zakonima vrši se prema grupnom objektu zaštite protiv kojeg su ta krivična dela upravljena. (Stojanović, 2002) Inkriminacije iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, s obzirom na prirodu njihovog zaštitnog objekta, spadaju u grupu krivičnih dela protiv zdravlja ljudi. Zdravlje je širok i relativan pojam. Posmatrano sa stanovišta krivičnopravnih nauka, ono predstavlja takvo psiho-fizičko stanje čoveka kod koga postoji harmonična funkcija svih organa i procesa i koje ga čini sposobnim za normalan život i društvenu produktivnost. (Jovanović, Jovašević, 2002) Krivična dela protiv zdravlja ljudi imaju određene sličnosti sa grupom dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine, jer se njim, po pravilu, prouzrokuje opasnost za neodređeni, veći broj lica, ali i sa krivičnim delima protiv života i tela, s obzirom na njihovu posledicu. (Stojanović, 2002) Odgovarajuća sistematika unutar nje može se izvršiti s obzirom na način i sredstva kojim se vrši napad na zdravlje čoveka, pa s obzirom na način i sredstva kojima se vrši napad na zdravlje čoveka, pa s obzirom na to razlikujemo: krivična dela ugrožavanja zdravlja ljudi zarazom, krivična dela ugoržavanja zdravlja ljudi lečenjem i lekovima, krivična dela ugrožavanja zdravlja ljudi škodljivim sredstvima – proizvodima. (Atanacković, 1981)

Neki autori ova krivična dela svrstavaju u podgrpu dela ugrožavanja zdravlja ljudi lečenjem i lekovima. (Tahović, 1955) Takva podela imala je smisla samo u vreme kada je

Krivičnim zakonikom iz 1951. godine bilo predviđeno krivično delo neovlašćene proizvodnje, prerađivanja i prometa opojnih droga i otrova. Novije podele u teoriji krivičnog prava, bez izuzetka, ova krivična dela sistematizuju u podgrupu dela kojima se ugrožava zdravlje ljudi škodljivim sredstvima – supstancama, što u suštini opojne droge i predstavljaju.

Prema stepenu društvene opasnosti, krivična dela zloupotrebe droga spadaju u najopasnije delikte protiv zdravlja ljudi, što je zakonom zaprećeno kaznama za sve oblike ovih inkriminacija i potvrđeno.

U našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu krivična dela predviđena članovima 246 i 247 Krivičnog zakonika, pod približno istim nazivima, datiraju od 1976. godine, sa nekim kasnijim izmenama njihovih bića. Te izmene su rezultat sve većeg ugrožavanja zdravlja naših građana psihoaktivnim supstancama, što je ujedno i jedan od najakutnijih problema cele međunarodne zajednice.

6. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Najveća moć najbrže se postiže uz pomoć zloupotrebe opojnih droga. Na globalnom planu, često se postiže uz pomoć nevladinog sektora, uz pomoć savremenog razvoja komunikacionih sistema, jer te finansijske strukture retko ko može u potpunosti kontrolisati. Zloupotrebu opojnih droga povezujemo uvek i sa sitnim kriminalom, krađama, razbojništvom, ali i sa terorizmom, preprodajom droge na crnom tržištu (kada je u opticaju velika količina novca), ubistvima (kao rezultat obračuna i razmirica lica uključenih u poslove sa drogom). Velika suma novca lako menja mesto i oblik, i prelazi u legalne finansijske tokove i transakcije. Promet droge itekako utiče na profesionalnost u državi gde se utapa i utiče na vladajuću strukturu koja gubi kredibilitet.

Bez obzira na postojeće zakone, sve češće se profit iz ilegalne trgovine opojnih droga infiltrira (ugrađuje) u legalne finansijske tokove, što potkopava pravni sistem svake države. Nezavisno o kakvim uspesima je reč pri suprotstavljanju nedozvoljenoj trgovini opojnim drogama i svemu kriminalnom vezano za ovu problematiku, krijumčari vrlo brzo nadoknade izgubljeno, pa nove pošiljke droge nađu puteve kojima stižu na ulicu. Često se novac od profita opojnih droga koristi za brojna istraživanja, pa i naučna istraživanja i pronalazak novih droga. Velika količina novca je u obrtu, što usložnjava situaciju vezanu za narkokriminalitet, i pomaže lakše uključivanje u mrežu organizovanog kriminala.

Područje zloupotrebe opojnih droga je kompleksno i nije u nadležnosti jednog ministarstva ili službe, nevladinog sektora, spoljnih organizacija, države ili lokalnih vlasti. Preventivno delovanje obuhvata skup aktivnosti koje društvena zajednica preduzima s ciljem da onemogući ili oteža prodaju ili korišćenje droge u konkretnim društvenim sredinama. Da bi se efikasno suprotstavili problemu treba biti uključeni svi segmenti društva: porodica, škole, učenici, policija, zakonodavstvo, zdravstvo, ministarstva, nevladin sektor, i svi oni moraju imati jedinstveni stav a to je prevencija zloupotrebe opojnih droga.

Dosadašnje zakonske mere su bile suviše blage, jer se impozantan broj mladih zavisnika, dilera, organizatora kažnjavao najmanjim mogućim kaznama. Često sve ostaje samo na registrovanju zavisnika i njihovih prijatelja u policiji. Liberalni odnos prema opojnim drogama uzrokuje liberalni odnos prema narkokriminalitetu. Potrebno je razmotriti mogućnosti za primenu strožijih sankcija za nedozvoljenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga, konzumiranje ili posedovanje; zauzimati se za što brže

procesuiranje slučajeva u kojima je zavisnost od opojnih droga uzrok pojave krivičnih dela. Neophodno je napraviti i iscrpnu analizu uspešnosti primene kaznene politike na predmetima vezanim za droge, sagledati nedostatke, edukovati policiju, sudije i tužioce, koji rade na ovim poslovima. Ono što karakteriše ljudsku zajednicu je vladavina prava i zakona. Potrebno je krivičnim zakonikom, zakonom o pranju novca, zakonom o kontroli opojnih droga, modernizovati zakonodavstvo i pružiti pravne pretpostavke za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga i ublažavanja njihovih posledica.

Obaveza svih nas je rad na prevenciji zloupotrebe opojnih droga i kriminaliteta uopšte, koja se zasniva na osnovnim načelima: načelu zakonitosti, načelu ustavnosti, načelu legitimnosti naročito kod primene krivičnihopravnih mera kojim se razgraničava oblast nužnog i opravdanog reagovanja prinudnim i represivnim merama, a u cilju obezbeđenja sigurnosti građana, kvalitetnijeg života u okruženju i demokratskim odnosima građana. Uspešna prevencija podrazumeva spremnost za plansko i organizovano osmišljavanje i sprovođenje aktivnosti svih članova društvene zajednice. Rezultati koji će se ogledati u smanjenju narkokriminaliteta zavisice od spremnosti za rad, implementaciju, razmenu iskustava i uvođenju preventivnih programa.

Politika suzbijanja zloupotreba opojnih droga mora se zasnivati i na načelu jednakosti građana pred zakonom. Takođe, treba da se zasniva i na načelu humanosti, bez obzira što krivične sankcije, po svojoj prirodi nisu humane. Treba maksimalno poštovati ljudska prava, a učiniocu krivičnog dela izreći onu krivičnu sankciju koja će imati najviše efekta, kako bi smo time prevenirali povrat.

LITERATURA:

1. Alčaz, S., 1999, Apstinencijalni sindrom kod narkomanije - Sprečavanje zloupotrebe droga, Beograd, Zbornik radova;
2. Atanacković, D., 1981, Krivično pravo – posebni deo, Beograd;
3. Bošković, M., 2001, Kriminogeni značaj droga - Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, broj 1-3, Novi Sad;
4. Bošković, M., 1999, Kriminološki leksikon, Novi Sad;
5. Bulatović, M., Mitrović, I., 2002, Đavo u prahu – ispovest narkomana, Beograd;
6. Despotović, A., 1981, Zavisnost od droga kao socijalno medicinski problem - Društveni pravni i medicinski problemi zavisnosti od droga, Beograd, Zbornik radova;
7. Ignjatović, Đ., 1998, Kriminologija, Beograd;
8. Janković, T., 1999, Narkomanija i AIDS.- U: Sprečavanje zloupotrebe droga - zbornik radova, Beograd;
9. Jovanović, Lj., Jovašević, D., 2002, Krivično pravo – posebni deo, Beograd;
10. Jović, M., 2011, Krivično pravo – Opšti deo, Novi Pazar;
11. Klajn, M., Šipka, M., 2008, Veliki rečnik stranih reči i izraza, Novi Sad, Prometej;
12. Konvencija o ograničenju proizvodnje i regulisanju raspodele opojnih droga, "Službeni list FNRJ", br. 4/1949.
13. Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, "Službeni list SRJ" – međunarodni ugovori, broj 6/2001.
14. Krivični zakonik, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 i 104/2013.
15. Krivični zakonik, "Službeni list FNRJ", br. 13/1951.
16. Krivični zakonik, "Službeni list FNRJ", br. 30/1959.
17. Krivičnog zakonika, "Službeni list SFRJ", br. 44/1976.
18. Kušević, V., 1990, Zloupotreba droga, Zagreb;
19. Lazarević, Lj., Srzentić, S., Stajić, A., 2000, Krivično pravo – Opšti deo, Beograd;
20. Lazarević, Lj., 1995, Krivično pravo – posebni deo, Beograd;
21. Lazin, Đ., 1999, Sprečavanje nedozvoljenog prometa opojnih droga i Jugoslovensko krivično zakonodavstvo, Sprečavanje zloupotrebe droga, Beograd, Zbornik radova;
22. Modly, D., 1982, Štetne posledice konzumiranja droge - Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova, Zagreb, br. 5;
23. Nicović, M., 1996, Droge – carstvo zla, Beograd;
24. Nikolić, D., 2001, Narkomanija – zločin ili kazna, Beograd;
25. Petrović, D., 1999, Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga – Sprečavanje zloupotrebe droga, Beograd, Zbornik radova;
26. Petrović, S., 2001, Droga i ljudsko ponašanje, Beograd;
27. Saferstein, R. 1999, Criminalistics, New Jersey, An Introduction to Forensic Science, Prentice-Hall;
28. Stojanović, Z., Perić, O., 2002, Krivično pravo – Posebni deo, Beograd;
29. Stojanović, Z., 2002, Krivično pravo – Opšti deo, Beograd;
30. Tahović, J., 1955, Krivično pravo – Posebni deo, Beograd;
31. Terminology and Information on Drugs, 1999, UNODCCP, New York;

32. Uredba o ratifikaciji Jedinствene konvencije o opojnim drogama, “Službeni list SFRJ”, broj 2/64
33. Ustav SRJ, “Službeni list SRJ“, br. 1/1992.
34. Vujaklija, M., 1992, Leksikon stranih reči i izraza, Beograd;
35. Zakon o opojnim drogama, “Službeni list FNRJ”, br. 16/1950.
36. Zakon o ratifikaciji konvencije o psihtorpnim supstancama, “Službeni list SFRJ”, br. 40/1973.
37. Zakon o ratifikaciji Konvencije UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, “Službeni list SFRJ”, br. 14/1990.
38. Zakon o ratifikaciji Protokala o izmenama i dopunama Jedinствene konvncije o opojnim drogama iz 1961, “Službenilist SFRJ”, br. 3/1979.
39. Zakonom o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, “Službeni glasnik RS“, broj 99/2010.